

Бехруз Бучани и Јелена Вукићевић

ПИСАЊЕ КАО ЧИН ОТПОРА¹

Одакле долазим?

Из земље река, земље водопада, земље древној појања, земље џланина.

Боље речено, сишао сам с џланинских врхова. Удисао сам етар џамо горе у висинама. Смејао сам се џамо горе у висинама. Пушџао сам косу на веџру џамо горе у висинама. Из сеоцеџа усред шуме сџарих кесџенолисних храсџова.

Бехруз Бучани (23. јули 1983, Илам, Иран), курдско-ирански новинар, писац, филмски продуцент и борац за људска права. С магистратуром из области политичких наука, политичке географије и геополитике, основао је и уређивао друштвено-политички лист *Werya* (курдски: информисан, уман, мудар) који је промовисао курдски језик, културу и политику, због чега се нашао на мети иранских власти. Након што је фебруара 2013. године Иранска револуционарна гарда упала у просторије часописа и ухапсила његове сараднике,

¹ Текст је приређен транскрипт разговора вођеног 10. јануара 2022. године путем WP апликације. Бучани је у том тренутку у Крајстчерчу и припрема се за селидбу на јужно острво, у главни град Новог Зеланда, Велингтон. Јелена Вукићевић је у Београду.

Бучани напушта Иран и пребацује се у Индонезију. Током четворомесечног боравка у Индонезији, два пута покушава да бродом дође до Аустралије. Први покушај завршава се бродоломом, а други изгнанством на острво Манус, малу покрајину у Папуи Новој Гвинеји, где је у сарадњи с владом Папуе Нове Гвинеје аустралијска влада, у склопу такозваног Пацифичког решења, отворила Регионални центар за процесуирање азиланата. Бучани остаје притворен на Манусу од августа 2013. године до новембра 2019. године, када добија једномесечну новозеландску визу како би говорио на књижевном фестивалу. На Новом Зеланду је наредне године добио статус избеглице с могућношћу да поднесе захтев за стално боравиште.

Бучани редовно пише за *Гардијан*, а објављује и у *Субојнџем лисџу*, *Хафиниџон њосџу*, *Њу Маџилди*, *Фајненшал џајмс* и *Сиднеј морнинџ хералду*. За извештавање о људским правима добио је Награду међународне организације за заштиту људских права „Амнести интернешенал“, као и Награду „Ана Политковскаја“. Бучани је и коредитор документарног филма *Чоука*, *реци нам колико има саџи?* (*Chauka, Please Tell Us the Time?*), а с позоришним писцем Назанином Сахамизадехом сарађивао је на представи *Манус* (2017). Бучани пише и поезију коју објављује на интернету.

Његова књига *Нема џријаџеља осим џланина: заџиси из заџвора Манус* је у савезној аустралијској држави Викторији 2019. године освојила Премијерову награду за књижевност, као и награду за најбоље дело некњижевне прозе, док је у савезној држави Нови Јужни Велс освојила Премијерову Специјалну награду за књижевност. Бучанијевим мемоарима додељена је и Награда аустралијске књижевне индустрије за најбоље дело некњижевне прозе, као и Национална награда за биографију.

Јелена Вукићевић: *У којој мери је Ваше деџињсџиво уџициало на одлуку да џосџанеџе џисац? Шџа за Вас значи биџи Курдисџанац?*

Бехруз Бучани: Рођен сам у граду Илам, и то је трећи град по величини у курдском делу Ирана. Био сам дете током рата који се водио између Ирака и Ирана (1980–1988), и свакако да су све те слике остале „негде испод свега“ и годинама касније, и у одабиру професије и даљњег пута, тражиле своје место, сврху, исцељење.

Курдска култура има богату усмену традицију, где су најпопуларније епске песме, које говоре о љубави и борби. Мама је окупљала, сећам се, браћу и мене, и казивала нам их пред спавање.

Дотакао сам се тога и у књизи, с једне стране колико ме је то унутрашње богатство прича, добрих и топлих сећања сачувало, а с друге стране и моја намера да укажем и покажем на трагичне судбине, не само своје породице, већ генерално свих људи поменутог региона.

Курдистацни су били суочени с расељавањем, а последица тога јесте губитак свега, не само материјалних ствари, већ тога да и кад решите да се отиснете, одете, у потрази за неким мирнијим и смисленијим местом за живот, шта можете понети са собом, осим вас самих. Сложићемо се колико је рат ужасан и како уништава све пред собом (колико сам упознат с друштвено-политичком ситуацијом у Србији, чега смо се мало и дотакли).

Бити Курдистанац за мене је једна од најтежих ствари на свету, јер скоро никад не престајеш бити активан сведок људских патњи. Одлучио сам да напустим своју земљу, јер нисам желео да будем у затвору. Моћне силе и тлачитељи спремни су да преузму

твој идентитет и униште сваки траг и додир с основним људским правима. Курдски народ се увек борио да одржи свој идентитет. Као уметник, и као човек, дајем допринос тој борби, и зато ће у мојим радовима бити присутни елементи курдистанске културе.

Истџини за вољу, ја сам деџије раџа. Да, рођен сам за време раџа. Док су на небу изнаг нас џуџињали војни авиони. Док су џоред нас џролазили џенкови. Док су џадале бомбе. Док се ширио мирис баруџа. Међу мрџивим џелима. На џихим џробљима. У џо време раџ је био део наших свакодневних живоџа и део нас као крв у нашим венама. Бесмислени раџ: узалудни раџ. Аџсурдни раџ. Раџ са смешним циљевима. Као и сви раџови у исџорији. Раџ који је разорио наше џородице и сџржио чиџаву нашу живоџисну, зелену, џлодну домовину.

Рођен сам у време раџа. Раџа који се обрушио на нас. Осџавио је џрауму на џсихичко и менџално сџање чак и једнодневне бебе... као џрајнел који џоџоди виџалне делове џела... и осџане уџрађен... заувек. Али деџињсџиво је виџалније од раџа. Док исџисујем ове речи, делује ми као заџишје након раџа, кад се све џрансформисало, џодједнако џреобразило.

Моја најранија сеђања јесу она на војне авионе који немилосрдно освајају небо. Војни авиони који цеџају небо изнаг села унеждеој у шуми кесџенолисних храсџова; моја најранија сеђања јесу она на сџрах који нам се усаџио дубоко у косџи. Боже драџи, кад су сирене завијале, кад су авиони џрмели, кад су џенкови џуџињали, жене су џосџале најваџренџи џосмаџрачи. У мноџо навраџа замишљао сам џуде како леже мрџиви на џаришџу које су најравице бомбе од сџоџину џона, бачене на домове, на куће у којима су се џи исџи џуди родили. Рушевине, дим, џрашина, смоџ, ударни џаласи, врелина, разнобојне варнице... све скуџа... све је џо дубоко дирнуло моју душу. Међуџим, џаква смрџи се смаџрала најбезболнијом и најмилосрднијом. Чак и мени се чини да је џо најмирнији начин да се умре, сценарио у коме је човек џоџиуно збрисан у секунди.

Сасвим је моџуће да ми је уџиске о раџу и боли коју он наноси џренела мајка. Жене су на раџи џледале као на неку врсџу џоџлаве или џаџфуна. Борба за оџсџанак – џоком целоџ раџа бориле су се да џреживе.

Годинама касније осврнућу се на џај џериод и доживеџи себе као сџабло кокоса с корењем дубоко у земљи, док ми косу носи веџар (одломак из Нема џријаџеља осим џланина).

Ј. Вукићевић: *Како сџе се одлучили за наслов?*

Б. Бучани: *Да, питао сам се, наспрам свега, наспрам зла, где је и у чему мрвица доброг? Планине, као вечност, и као недостајање, након искуства с океаном, након спарине и џунгле Мануса; планине, као загрљај, смирај и топле руке мајке. Планине, моје место где могу да пригрлим чистоту и светлост, и останем жив, наставим да живим, дишем и радујем се.*

Ј. Вукићевић: *Поред џисања, бавиџе се и филмом, и анијажовани сџе на више џројекаџа, који укључују и џозоришни рад. Уџознаћемо нашу чиџалачку џублику и с филмом Chauka, Please Tell Us the Time? (Чоука је ендемска врсџа џџице џевачице из џородице мегарица која живи на осџрву Манус. Чоука је симбол осџрва и налази се на џеџовој*

застави, а њеном редовном олашавању локално ситановништво и без часовника може да зна колико је саћи. У сарадњи с Аришом Камалијем Сарвеситанијем, иранским режисером који живи у Низоземској, Бучани је режирао документарни филм, који је снимано у зашвору прокријумчареним тилефоном.)

У чему највише уживате?

Б. Бучани: Хајде да се осврнемо прво на филм, знам да сте га погледали. Траје око деведесет минута и главна питања, можда и замерке односиле су се на то што нисам приказао више насиља. Имао сам безброј таквих снимака, али сам укључио само два, покушај самоубиства и напад стражара на једног од затвореника.

За мене је било важније приказати време и тишину, јер једно је активно учествовати, а друго гледати са стране, ако узмемо у обзир колико информација за само пола сата сурфовања по интернету можемо да прочитамо, погледамо, и у „жамору“ и премору свега тога заборавимо. Зато сам хтео да натерам, надам се да није прегруба реч, гледаоце да замисле, освесте тај простор, мирисе, звук цинглове, врелину и спарину. Да, ми смо трпели насиље сваког дана, апсолутно сваког дана, али је по мени важније у датом контексту за овај филм питање времена, шта радиш и о чему мислиш и како преживиш до следећег јутра? Како дочарати ту тегобу? Можда никако, а можда смо делимично успели у томе. Људи брзо забораве, јер да, живот се дешава и ван ограда Мануса. Ми нисмо смели да заборављамо, нисмо имали ту врсту привилегије, ако смо желели да преживимо, иако је некад деловало прилично поражавајуће. Пробајте само неколико сати да слушате „мир“ цунгле; нама је то било свакодневица, све и да није било насиља од стране стражара, навићи се на ту врсте тишине и мира је погубно, и на неки начин благотворно по човека. Знам да звучим контрадикторно, свакако предлагем да ваша публика погледа филм ради лакшег разумевања или барем отварања и назирања другачијих питања. У том смислу, филм је свакако отишао даље од новинарског израза, а допуњује или наставља књижевне записе.

Време је један од концепата мог рада. Не знаш колико дуго ћеш остати у тој недефинисаној позицији, као и да ли ћеш преживети систем као такав. Чоука је птица. У књизи, она је један од карактера, док је у филму главни лик. Такође, време је концепт преко којег можемо да Манус упоредимо с другим затворима широм света. Затвореници знају, на пример, колике су им казне, односно колико дуго ће бити на том месту. Али у Манусу, ми то нисмо знали; да ли ћемо ту остати годину, пет и/или читаву вечност. Заправо, не знаш колико дуго чекаш, и шта чекаш. Чекаш у ствари све, и ред за храну, и ред за лекове, и ред за купање, и ред у тоалету, чекаш... да умреш.

Могу рећи да највише уживам ипак у писању. За мене је писање чин отпора, начин борбе да останем присутан и свестан.

На овом месту, морам да нагласим, због свих тих људи с којима сам скоро седам година делио ваздух, одатле и потреба да испричам причу.

Ј. Вукићевић: *Шта ће открићи српски читаоци, да ли сће узбуђени збој превода?*

Б. Бучани: Радостан сам, а морам да признам да не знам довољно о вашој земљи, језику, књижевној сцени, тек ме чекају откривања. Нови језик, нови људи, брисање просторних и временских граница, то је главно узбуђење. Верујем да ће им прича,

околности, поготово у жеку тренутних дешавања бити интересантни, охрабрујући на неки чудан, а опет вама близак начин. Планине, рат, храброст, неизвесност, потрага, заједница... човек у гомили, човек сам...

Ј. Вукићевић: *Можеће ли нам нешто више рећи о поезији човека чију сће књиу йонели са собом када сће оглазили?*

Б. Бучани: Наравно, то је поезија великог и прослављеног курдског песника и мог пријатеља Сабира Хаке, *Сйрахујем га ћу и у зајробном живошћу бићи физикалац* (Fear of Being a Labourer Again in the Afterlife). Преживела је бродолом, али не и боравак на острву Манус. Волим његову поезију, и како сам и написао: „Једина ствар коју поседујем налази се у ранцу Пријатеља Плавооког. Током моје прве пловидбе, мој ранац, у којем није било ничег вредног, нестало је у таласима. Али пријатељ Плавооког сачувао је једну моју књигу. Нисам био сигуран шта да понесем са собом из Ирана. Нисам поседовао ништа од било какве материјалне вредности.“

За ову прилику, можемо и читаоцима понудити неколико стихова.

MULBERRIES

*Have you ever seen
mulberries,
how their red juice
stains the earth where the fell?
Nothing is as painful as falling.
I've seen so many workers
fall from buildings
and become mulberries.*

(превод на енглески Hubert Moore, Nasrin Parvaz)

Ј. Вукићевић: *Зашто сће баш искористили кованицу „киријархат“² феминистичке теолошкиње да бисће објаснили систем коју Вас је тлачачо йодинама?*

Б. Бучани: То је предложио мој преводилац Омид Тофигијан, којем дугујем бескрајну захвалност. Уједно, желели смо да свету приближимо систем унутар којег смо били заточени.

Мислим да је то и главни део књиге, заправо душа књиге. Писао сам да бих објаснио дати систем, систем доминације, и систем који вас контролише, представљајући вас

² Термин „киријархат“ је 1992. године сковала Елизабет Шислер Фијоренца да опише теорију деловања међусобно повезаних система установљених у сврху доминације, угњетавања и потчињавања. Употребили смо тај термин да означимо сложене структуре на којима се темељи аустралијски режим смештања странаца у прихватилишта. Назив система написан је великим словом како би се систем персонификовао и пренео утисак да систем има способност активног делања. Логика система је такође написана великим словом, као и сам систем, да би се и њој приписала логика активног система. Циљ је дати идентитет вршењу структурног насиља и систематске тортуре, то је неки вид антропоморфизације.

кроз бројеве и механичку егзистенцију. У систему где вам је одузета слобода бираш између тога да будеш човек или животиња. С друге стране, наратор је поприлично агресиван према дугима, нервирају га. Ситуација је таква да вас приморава да угушите сваки делић људскости, да обрише вашу личност, обесхрабри, и да будете приморани да се борите за једну малу ствар као што је гриз буђавог колача или дим цигарете.

Како пролазе месеци, зашвор усјановљава један принцип: пошитоно је неважно одакле је зашвореник, које му је било занимање, друштвени положај или дон. Што се тиче друштвене динамике зашвора Манус, животи у њом окружењу је једнообразан. У крајњој линији, сви су сведени на истовешан друштвени положај (одломак из Нема пријатеља осим џланина).

Ј. Вукићевић: *Осврнућемо се сад на форму. Да ли можемо да говоримо о свршавањима, на пример: документарна проза, биографија, путопис или наратив? Прејосићављам да сте накнадно размислили „најбоље решење“ на нивоу целине, кад је наступило уређивачки део, сходно жељи да свеј првенствено чује причу о зашвору Манус?*

Б. Бучани: У овом случају можемо говорити о врсти новинарског израза, и разлици у односу на књижевни језик. Свакако да провејава и новинарски израз, али то ми првенствено није био циљ, осим у деловима где сам наменски оставио баш тај језик тлачитеља, језик бирократије, језик власти, језик који нам брише и имена и порекло.

С друге стране, нисам желео да преоптеретим текст, али да речи имају моћ – имају, и морамо бити свесни како их користимо. Нисам сигуран да ли сам у потпуности успео; то може бити и мањкавост ових записа; биографија, путопис, новела, или нека врста академског текста или репортажа, пишу критичари. По мени је баш то несврставање у жанр и чини таквом каква је. Не можемо ни са сигурношћу рећи да ли сам наратор ја или је то неко други. На почетку, пишем о новинарима и фотографима који нас чекају као плен. *(Плаше ме новинари; плаше ме фото-ајараци које држе у рукама. Новинари о свему јосјављају јисања. Чекају да од мене најраве предмете исјираживања... А онда прозивају мој број. МEG-45. Полако али сигурно морам се навићи на тај број. Из њихове јерсејективне, ми нисмо више од бројева. Мораћу да заборавам на своје име.)*

Разумем да је то посао, али тад ме је, у тој ситуацији, ужасавало. И сам сам био новинар који је напустио земљу, без ичега.

Ј. Вукићевић: *Чекање као концепт јосјлачивања? Рекли сте да зашвор Манус у којем сте боравили није налик, на пример, лојорима из Друјој свејској раји, да не би било јраведно јосјирјаци таква јодударња (дојакли смо се Викјора Франкла и њејовој животи и рага), већ је пре свеја, у овом случају, Манус осмишљен да вас исјри, уништи јосјојанство, сроза вас на ниво животиње, а не убије.*

Б. Бучани: Писао сам детаљно о томе, и говорио где год и кад сам добио простора. Киријархалном систему стало је само до тога да трпимо бол. Уништавају вас ментално, на све могуће начине срозавају ваше достојанство. Чекате, све је било подвргнуто чекању, од телефонских позива, редова за храну, клозета, лекове, папира, чекаш, и не знате ни да ли ћете дочекати, и тако стално изнова. Толико да динамика дана постаје

једнолична, где је ускраћен и простор за читање, игру, плес, ускраћен је простор за креативни део личности. Строга контрола и надзор сваког али апсолутно сваког корака.

Затвореник је тек комад безвредног меса који треба уништити. Да ли и може бити другачије под Киријархалним системом? Беспомоћни комад меса се уништава тако што се подвргава унапред утврђеном систему, подвргава се систему док га систем на прогура, подвргава се систему док оно што преостане од њега не буде одбачено, бачено назад у земљу или домовине из које је избеглица побегла.

Ја сам комад меса бачен у нејознају земљу; у зајвор саздан од њравшиине и врелине. Живим у мору људи чија лица је најрдила и изобличила љушња и која носе ожилке њрејриљених нејријашејсјава. То је цуніла исјуњена људима међу којима се усјосја-вљају најчудније везе. (...)

Осим шјо љаји јер је ојасан зајворском ојрадом, сваки зајвореник у себи креира и један мањи емоционални зајвор – шјо се дешава кад осећање безизлазности и обесјрављености досјиине врхунац. Већина зајвореника своје здравље и вијалности њроцењује шјако шјо редовно дејјално њрејлега сојсјвено шјело, шјо доводи ди сјварања фјрајменјованих и ѡремеђених иденјишјейја, као и до формирања искривљене ѡредсјјаве о себи, збој чеја су цинични ѡрема свима осјјалима. Ујраво је шјо и циљ сисјема, да код зајвореника изазове крајње међусобно нејоверење услед чеја ѡосјају још уса-мљенији и изолованији, све док их Киријархална лојика ѡбедоносно не ѡрази и унишји (одломак из Нема ѡријашеља осим ѡланина).

Ј. Вукићевић: Цвеће Слично Камилици/

Непрестано плеше/
Тешко дише/
Дахће као да се заљубило у свеж поветарац с океана/
Волим то цвеће

Кад запевам, осећам да препознају да нешто значајно погађа живи свет. Осећам то јер се лагано и суптилно покрећу и подижу главе.

Шта друго затвореник може да пожели него тренутак тишине, самоће и осећај да потпуно наг стоји усред бујне цунгле? Шта друго него да осети струјање свежег поветарца кроз хиљаде мрежица које твори његова замршена коса? То ми је највећи сан ових дана.

Да ли је било довољно ѡронаћи лејошју, освесјишји је, уживаји у ѡишјини, у „вешјини мирисања цвећа“?

Б. Бучани: Да, бивало је довољно. Дочекати излазак сунца на пример; и наћи лепоту, стварати је, измаштати је, домаштати, важно је; и не само у систему који је осмишљен да те понизи, да поништи твоју личност и достојанство. Важно је сваког дана подсећати се. Нама је било битно да се сачувамо, ко је и како успевао. Чак и на најгорем месту на свету можете наћи лепоту. Можете ме назвати идеалистом, али да, лепота се могла наћи, чак и на таквом месту, подвлачим. Зато, на крају крајева, и стварамо. Неко то ради кроз песму, неко кроз прављење хлеба, а неко на пример плеше. Неко је замишљао

да је „дечарац који се танким ногама пење уз храпаво стабло кестенолисног хаста“. Тако преживљавамо.

Стекао сам знатан увид у дату ситуацију и закључио да свеколику патњу коју наноси затвор могу да превазиђу и преживе само они који упражњавају креативност, то јест они који су у стању да назру обличје наде уз помоћ певушења мелодија и маштања која сежу изван затворских ограда и кошница у којима живимо.

Ј. Вукићевић: *Споменућу Вам књићу Свејллане Бојм, Будућност носталгије, у којој сам сазнала за Иљу Кабакова, уметника који је добровољно напустио Русију. Године 1992. избио је скандал збој њејове инсталације, приказоа је рејлику клозејта из совјејске провинције, клозејта који нису имали враћа, иако да је свако могао да види грубоа. Одлучио је да се не враћа у Русију, иостао је добровољни изјананик. Пројласили су инсталације срамотним, јер у националним митологијама наравно нема места за ироничну носителју. Ни у клозејима Мануса нема мира, некеме је то место за самојовређивање, а некеме за љубавни чин или место где се незалечене ране из давнина ју ојетј ојварају. И док читам о разноразним сусрејима, они нас не шокирају, већ узнемирују. Као и клозејта Иље Кабакова, „он не садржи уметников измеј, већ њејова осећања. За њеја, шолетј иостаје још један дом, дом у дијаспори, дом далеко од дома, дом у музеју...“*

Б. Бучани: Хвала Вам за ово откриће, и да сте се баш задржали на том месту. „Једино место на коме се надам да ћу имати тренутак мира јесте клозет.“ Све што сам тражио током дана, а и током ноћи, било је мало мира и слободе, слобода у жару цигарете, на пример. (Много волим да пушим, и превише пушим.) Ако ћемо просторно мапирати текст, клозет је за ту сврху најподробнији за анализу.

Они су као комора у којој је ухваћена историја. Бол који настаје у зашвору се најомилава на јим изолованим местима, ју у клозејима. Клозејта су јајно складиште свеколике јашње рођене у друјим деловима зашвора, јашње која кулминира у инцидентима, инцидентима у јим клозејима. То место може бити ушочитије где јуди заборавају свакодневну душевну борбу и немире који их ојседају на сваком друјом месту у зашвору. Али на крају, у смирај дана или јд мркле ноћи... јојла крв јојече јо бејонском јоду. Кабине су места на којима се вриши. То је локација на којој се сударају страх, безнађе и изливи дубоке јашње. Зајо на јом месту човек осећа језу и страхојошјовање, неко сабласно јрисусјво (одломак из Нема јријашеља осим јланина).

Ј. Вукићевић: *Прејоручитје нам неке од својих омиљених јисаца?*

Б. Бучани: Волео сам да читам Бекета и Хемингвеја. Споменућу још два имена, вероватно нова за вас, Шерзад Хасн (Sherzad Hassan) и Бактијар Али (Bachtyar Ali)

Ј. Вукићевић: *Шја данас радијте, ка чему ћејте усмеријти своју стваралачку снају, да ли је с јисањем о Манусу јо јојлавље завршено?*

Б. Бучани: Кад сам се доселио на Нови Зеланд, јуди су ме питали како се осећам, како је ходати и дисати слободно, гледати у небо и океан, и некако, тек тад, успевао сам да се осврнем и погледам у прошле дане. Док сам боравио у Манусу нисам ни имао

времена да мислим о будућности. Срећан сам што сам преживео. Засада, а и убудуће нећу више писати о Манусу, у књижевном контексту, али свакако настављам да радим на разноврсним истраживачким пројектима и с универзитетима широм света. Мислим да је изузетно важно сва ова искуства пренети млађим генерацијама, и укључити у образовни систем. Имао сам већ неколико гостовања на различитим универзитетима, и то ме радује. Такође, помажем и директно студентима који истражују случајеве као што је Манус, и мислим да до краја живота од тога нећу одустати, јер је важно како политички, тако и на филозофском и историјском плану.

Тренутно радим на збирци прича. Другачије је, узбудљиво, видећемо где ће ме одвести.

Након Мануса, постао сам бољи човек, за себе, за друге, и штавише, могу рећи и осетљивији, сензибилнији и захвалнији.

*(С енглеској превела **Јелена Вукићевић**)*